VIORICA GOICU

# NICOLAE DRĂGANU ŞI ONOMASTICA DIN ȚARA ZARANDULUI

Un domeniu important al activității lingvistice a lui Nicolae Drăganu în cadrul Muzeului Limbii Române a fost onomastica, cu cele două ramuri ale sale: toponimia şi antroponimia, ambele discipline fiind deosebit de însemnate în descifrarea trecutului nostru, acolo unde ne lipsesc izvoarele istorice directe.

Deşi s-ar părea că pasiunea sa pentru onomastică este mai nouă decât pentru alte ramuri ale lingvisticii (cele două opere fundamentale: *Toponimie şi istorie,* Cluj, 1928 şi *Românii în veacurile IX – XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei,* Bucureşti, 1933, fiind publicate în cea de a doua perioadă a activității sale), mărturisirea pe care o face însuşi autorul în introducerea la *Toponimie şi istorie* dovedeşte o mai veche şi statornică preocupare în acest domeniu: „De mult mă munceşte gândul de a face o monografie toponimică a Văii Someşului de Sus, până la Mocod inclusiv. Dar cu prilejul adunării materialului m-am convins că numele apelor, ale munților şi ale părților de hotar din această regiune trebuie urmărite în legătură cu toate numirile similare din întregi Carpații. O lucrare atât de vastă reclamă mult timp şi îndelungate cercetări de documente”. Rezultă de aici nu numai vechimea interesului său pentru onomastică, ci, totodată, se desprinde o dimensiune a metodei de lucru şi se întrezăreşte vastitatea viitorului câmp de cercetare. Studierea materialului onomastic, strâns legată de cea a lexicului comun, constituie coordonate necesare ale preocupărilor sale privind istoria limbii şi a poporului român[1].

Pentru cercetarea onomastică actuală, cele două monografii reprezintă, în acelaşi timp, două modele remarcabile şi importante surse de material documentar. Ele impresionează în mod deosebit „printr-o documentație împinsă până la ultimele limite în timp şi în spațiu, documentație propriu-zis filologică, bazată pe texte de toate vârstele”[2].

Şi totuşi, onomastul Nicolae Drăganu a fost conştient de dificultățile şi relativitatea explicării numelor proprii, mărturisire făcută în prefața aceleiaşi monografii, *Toponimie şi istorie,* p. 5: „În filologie, poate nicăieri nu este mai uşor de greşit ca la explicarea numelor proprii, unde adeseori, pentru a da etimologia unui

[1] Ioan Pătruț, *Nicolae Drăganu – onomast,* în CL, XXIX, 1984, nr. 2, p. 99.
[2] Iorgu Iordan, *Nicolae Drăganu (1884 – 1939),* Bucureşti, 1942, p. 12-13.

*DACOROMANIA, serie nouă, III–IV, 1998–1999, Cluj-Napoca, p. 141-145*

nume, sunt posibile mai multe apropieri, iar jocul fanteziei este destul de la largul său. Am putut deci să greşesc şi eu în privinţa unora dintre numele de localităţi pe care le-am studiat. În general însă am avut în vedere evoluţia istorică şi fonetică a acestora”.

Fiind pentru noi un model în cercetarea onomastică, iar opera sa o sursă permanentă şi deosebit de valoroasă în interpretarea numelor proprii, cu prilejul aniversării a 75 de ani de la înfiinţarea Muzeului Limbii Române, printre ai cărui membri activi s-a numărat şi Nicolae Drăganu, ne facem o datorie de onoare încercând o evaluare, peste timp, a onomasticii din Ţara Zarandului, ţinut care a stat în atenţia autorului alături de alte regiuni ale Transilvaniei, în monumentala sa operă, *Românii în veacurile IX – XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei,* p. 308-320.

Astfel, Nicolae Drăganu demonstrează, analizând fiecare nume de localitate în parte, că în Zarand predomină denumirile româneşti, care sunt mai vechi decât cele maghiare, de cele mai multe ori acestea din urmă reprezentând traducerea celor dintâi. Dar fiind într-o regiune de munte, aceste denumiri sunt atestate relativ mai târziu.

Astfel, numele localităţii *Basarabasa,* jud. Hunedoara, cu primele atestări: *Basarabasafalva, Felső-Baszarabasa* 1439, *Basarabasa* (SUCIU, I, p. 58), este considerat de Nicolae Drăganu (*Românii,* p. 310) un derivat românesc de la numele de persoană *Basarab.* Într-adevăr, acesta este un nume vechi, răspândit din secolul al XIII-lea în sud-vestul Ardealului şi în dinastia munteană a Basarabilor (DOR, p. 192, DNFR, p. 50).

Printre numeroasele nume de localităţi româneşti din depresiunea Zarandului, Nicolae Drăganu aminteşte şi de Bucureşti, jud. Hunedoara, subliniind faptul că formele ulterioare *Bukorestfalva* 1464, *Bukuresth* 1525 ne arată că şi mai vechiul *Bukorfalva* 1439, 1441, 1445 este din rom. *Bucur,* nu din magh. *bokor* „tufă”. Desigur, toate formele documentare enumerate mai sus au la bază numele vechi românesc *Bucur*[3], iar forma de plural în *-eşti* a antroponimului nu este singulară în această regiune (vezi şi *Căzăneşti, Tătărăştii de Criş, Tiuleşti, Tomeşti*). Atât forma populară, cât şi cea oficială este astăzi *Bucureşci,* şi nu *Bucureşti* (cum este notată de Nicolae Drăganu în *Românii,* p. 310) şi e firesc să fie aşa, deoarece în graiul localnicilor grupul *şt* urmat de vocalele anterioare *e, i* se pronunţă *şci* (cf. şi *Criştior* > *Crişcior, Leştioara* > *Leşcioara, Musteşti* > *Musteşci, Ştei* > *Şcei, Şteia* > *Şceia*). Forma documentară *Bucuresch* din 1760 – 1762, înregistrată de SUCIU, I, p. 109, redă, aproximativ, această pronunţie.

Numele comunei *Crişcior,* jud. Hunedoara, apare în documente sub formele: *Kirchorfalva* 1439, *Kriscsor* 1733, *Kriscior* 1750, *Kristyor* 1760 – 1762, 1850 (SUCIU, I, p. 176). Nicolae Drăganu, după un istoric maghiar[4], dă şi alte atestări mai timpurii: *Kritsor, Kristor, Krestor* 1404, 1411, 1415. Având în vedere că

[3] Pentru acest nume, originea şi întinderea lui, vezi O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească,* în „Studii de filologie română”, I, 1898, p. 7-12 (vezi şi Ovid Densusianu, *Opere,* vol. I. Ediţie îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu şi I. Şerb, Bucureşti, 1968, p. 470-474).

[4] I. Kemény, *Uj Magyar Muzeum*, VIII, 1854, p. 125 şi urm.

biserica a fost clădită şi pictată de jupânul Bălea între anii 1375 şi 1395, Nicolae Drăganu consideră că satul a existat şi înainte de 1404. Picturile ei, deosebit de importante, s-au păstrat până în timpurile noastre şi au fost cercetate de Silviu Dragomir[5], care considera că districtul Crişului Alb îşi avea centrul tocmai în *Crişcior,* unde stătea „voevodul”[6]. Pornind de la aceste fapte, răspunsul nostru la întrebarea, pe care şi-o pune şi Nicolae Drăganu, dacă forma *villa Crisi,* atestată la 1219 (după un document maghiar, *Românii,* p. 312), nu este identică cumva cu *Criscior* este afirmativ, căci în Zarand există şi alte localităţi care sunt sau pot fi denumite de români, cu atestări dintre cele mai timpurii din întreaga Transilvanie: *Mocrea* 1199, *Galşa* şi *Pâncota* 1202 – 1203, *Gurba* 1213, toate în jud. Arad[7].

Referitor la originea numelui *Crişcior,* Nicolae Drăganu propune două explicaţii: 1. *Crіştior,* ung. *Kristyor* (cf. *Săscior* < *Sas, Ruscior* < *Rus*); 2. totuşi şi numele de persoană *Cristu, Criştiu* = „Cristofor” (*Românii,* p. 310). Ioan Pătruţ[8] este de părere că această localitate „poartă, mai probabil, numele unui râuşor, afluent al Crişului, decât al unei persoane”. Având în vedere formele documentare care redau, de cele mai multe ori, numele *Crişcior* şi realitatea geografică (albia Crişului Alb fiind foarte îngustă, căci el străbate o distanţă mică de la izvor până la această comună), putem considera că numele *Crişcior* este un diminutiv al lui *Criş* (ca în *Leştioara* din *Leasa, Ruşcior* din *Rus* şi *Săscior* din *Sas*). Ca şi în cazul numelui *Bucureşci,* şi în *Crişcior* pronunţia locală a influenţat forma oficială: *şti* > *şci.* De altfel, mai există o localitate *Criştior,* în jud. Bihor, în apropiere de Vaşcău, unde pronunţia locală nu modifică grupul consonantic *şt* înainte de vocalele *e, i.* Desigur, şi la baza acestui toponim se află numele râului *Criş,* în acest caz, al Crişului Negru.

Nicolae Drăganu a încercat să explice şi numele satului *Mocrea,* aparţinând oraşului Ineu, jud. Arad. Cunoscând ca cea mai veche atestare pe cea din anul 1214: *Apa* (= *predium nomine de* ***Macra****, videlicet* ***Apa***), autorul consideră că forma *Apa* reprezintă traducerea românească a sl. *Macra* < *mokrŭ* „umed” (*Românii,* p. 309).

O altă opinie a fost exprimată de I. Pătruţ[9], care, pe baza unor atestări mai timpurii (willa *Aqua* 1160, *Macra* 1199, *Apa* 1213), consideră că *Apa* reproduce apelativul românesc *apa.* Pe de altă parte, însă, este de părere că forma *Macra* nu-l redă pe slavul *mokra* „umed”, ci el reprezintă un antroponim *Mocrea,* care poate fi un împrumut slav (cf. bg. *Mókre*), dar şi un derivat românesc, cu sufixul *-r-* (cf. *Bogrea, Candrea* etc.).

Într-adevăr, şi astăzi în hotarul localităţii Mocrea se află un teren mlăştinos, mai întins, având un izvor de apă minerală, cu calităţi curative. Fără îndoială că

[5] *Vechile biserici din Zărand şi ctitorii lor în sec. XIV şi XV,* în „Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, secţia pentru Transilvania pe 1929”, Cluj, 1930, p. 223-264.

[6] *Ibidem,* p. 245.

[7] Ioan Pătruţ, *Nume de persoane şi nume de locuri româneşti,* Bucureşti, 1984, p. 14.

[8] *Ibidem,* p. 47.

[9] *Onomastică românească,* Bucureşti, 1980, p. 117.

această realitate s-a reflectat şi în numele localităţii, care încă în anul 1851 mai apare în documente cu denumirea *Apatelek* (SUCIU, I, p. 404). În acest caz, formele slave de mai târziu *Macra* sau *Mokra,* azi *Mocrea,* reprezintă, aşa cum afirma şi Nicolae Drăganu, o traducere, dar în sens invers: rom. *apa* prin sl. *mokra* „umed”. Pe bună dreptate Emil Petrovici[10] a afirmat că „şi în valea Crişului Alb populaţia a fost curat românească după asimilarea slavilor”. Urme ale populaţiei slave în această zonă se regăsesc în câteva nume de localităţi: *Birtin, Dobroţ, Ribiţa, Rişca, Zdrapţi,* la care îl vom adăuga şi pe *Mocrea*. În sfârşit, vom face precizarea că cercetarea antroponimiei istorice din Zarand nu ne-a scos la iveală nici un nume de persoană identic sau apropiat ca formă cu denumirea localităţii *Mocrea.*

Numele localităţii *Ţărăţel,* aparţinând oraşului Brad, jud. Hunedoara, este înregistrat în documente sub formele: *Cherunicerfalva* 1439, *Czereczel* 1733, *Czericzel* 1750, *Szeretzel* 1760 – 1762, *Czeretzel* 1805, *Czereczel, Cserecsel* 1808 (SUCIU, II, p. 211). Gustav Kisch[11] consideră acest nume o variantă a lui *Sărăţel* < *sărat.* Dar, deoarece îl găsim scris în cele mai multe cazuri cu *ţ* (redat în grafia maghiară prin *cz*) şi numai de două ori, în atestări mai târzii, cu *s* (notat *sz*), Nicolae Drăganu (*Românii,* p. 473, nota 1) consideră că este problematică identitatea cu *Sărăţel* şi că, în realitate, aceste forme ne reamintesc de numele de localităţi *Ţărova* din judeţul Caraş-Severin, *Ţărţăl* din Romanaţi şi *Ţerovăţ* din Mehedinţi, care sunt derivatele slavului *cer.*

Şi noi considerăm că la baza numelui actual stă cuvântul românesc *cereţel*, diminutiv al lui *ceret* (cf. *Brădăţel, Cornăţel, Făgeţel*), care nu a fost înţeles de maghiari, fiind redat prin grafii diferite, tot mai îndepărtate de numele iniţial. Celelalte trei specii de arbori: *bradul, mesteacănul* şi *plopul,* specifice zonei, alături de *cer,* s-au păstrat prin denumirile localităţilor: *Brad, Mesteacăn* şi *Plop.*

Româneşti sunt, după Nicolae Drăganu, şi numele satelor *Ţărmure, Lazuri, Lunca, Măgulicea, Trestia, Valia,* cu atestări începând cu prima jumătate a secolului al XV-lea: *Chermonfalva, Czermora* 1439; *Lazul* 1427; *Lunka* 1439; *Magalucha* 1427; *Tresztya, Terchye* 1439; *Vallya, Walyafalva* 1439. Cât despre numele satelor *Scroafa* şi *Vaca,* azi Crişan, din jud. Hunedoara, cu primele atestări: *Szkrofafalva* 1439 şi *Waka* 1439, amintite şi de Drăganu (*Românii,* p. 313), noi considerăm că la baza lor stau supranumele, la origine porecle, *Scroafa* şi *Vaca.*

În această comunicare am prezentat numai o parte din onomastica Zarandului, având ca punct de plecare monografia lui Nicolae Drăganu. La teza susţinută mereu de autor în această monumentală operă, conform căreia poporul român şi limba română s-au format la nordul Dunării, pe un teritoriu având ca nucleu ţinuturile Daciei, au aderat, în acest răstimp, majoritatea lingviştilor şi istoricilor prin noile cercetări, numeroase dezbateri şi, nu în ultimul rând, descoperiri arheologice.

---

[10] DR, X, 1941, p. 539.
[11] *Siebenbürgen im Lichte der Sprache,* Hermannstadt, 1929, p. 38.

*Românii* şi celelalte studii ale sale de onomastică, apreciază Ioan Pătruț[12], rămân şi vor fi lucrări de referință şi de bogată informație, cu un mare număr de explicații, asocieri şi etimologii noi, dintre care unele sunt rezultate din asidue şi îndelungate căutări, altele reprezintă, cum spunea Sextil Puşcariu, „izbucniri ale unei intuiții înnăscute".

## ABREVIERI

DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie româneşti,* Bucureşti, 1983.

DOR = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc,* Bucureşti, 1963.

Drăganu, *Românii* = N. Drăganu, *Românii în veacurile IX – XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei,* Bucureşti, 1933.

SUCIU = Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania,* I – II, Bucureşti, 1967, 1968.

*Str. Timiş, nr. 1, ap. 5*
*Timişoara*

[12] CL, XXIX, 1984, nr. 2, p. 101.